

ISSN: 2181-9416

1-SON, 2026

YURIST AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

HUQUQIY, IJTIMOY, ILMIY-AMALIY JURNAL

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
e LIBRARY.RU

YURIST AXBOROTNOMASI

1-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА

HOMEPI 1

LAWYER HERALD

ISSUE 1

NURMAMATOVA Noila Doniyorovna

Toshkent davlat yuridik universiteti tayanch doktoranti

E-mail: nurmamatovanoila@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5093-0300

KONSTITUTSIYAVIY SUD FAOLIYATIDA RAQAMLASHTIRISH: XALQARO TAJIRIBA VA O'ZBEKISTON UCHUN ISTIQBOLLAR

For citation (iqtibos keltirish uchun, для цитирования): NURMAMATOVA N.D
Konstitutsiyaviy sud faoliyatida raqamlashtirish: xalqaro tajriba va O'zbekiston uchun
istiqbollar // Yurist axborotnomasi – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2026) B. 16-24.

ANNOTATSIYA

Mazkur ilmiy maqolada konstitutsiyaviy sudlar faoliyatini raqamlashtirish jarayoni zamonaviy konstitutsiyaviy odil sudlovni ta'minlash omili sifatida qiyosiy-huquqiy tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning konstitutsiyaviy sud ish yurituviga joriy etilishi sudlovga kirishish imkoniyatlarini kengaytirish, sud ochiqligi va shaffofligini kuchaytirish hamda aholining konstitutsiyaviy huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish nuqtai nazaridan yoritilgan. Maqolada Indoneziya, Janubiy Koreya va Yevropa mamlakatlari, shuningdek, Rossiya, Qozog'iston, Belarus davlatlari konstitutsiyaviy sudlari tajribasi asosida elektron sud platformalari, videokonferensaloqa va sun'iy intellekt texnologiyalarining amaliy qo'llanilishi qiyosiy tahlil qilinadi. Shu bilan birga, mazkur texnologiyalarning protsessual adolatni ta'minlashdagi o'rni, sud muhokamasida "eshitilganlik hissi" hamda sud tizimiga bo'lgan ishonchga ta'siri baholanadi. Maqolada konstitutsiyaviy sud ish yurituvini raqamlashtirish jarayoni texnik modernizatsiya bilan cheklanmasdan, konstitutsiyaviy qadriyatlar odil sudlov, protsessual tenglik va ochiqlik tamoyillarini mustahkamlovchi huquqiy institut sifatida namoyon bo'lishi asoslab beriladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida konstitutsiyaviy sud faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari xalqaro tajriba asosida takliflar bilan boyitilgan bo'lib, ularni milliy huquqiy tizimga moslashtirish va joriy etish masalalari ham alohida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. konstitutsiyaviy sud, raqamlashtirish, konstitutsiyaviy adolat, sud ochiqligi, videokonferensaloqa, konstitutsiyaviy sud ish yurituv, "e-court" platformasi, "qog'ozsiz sudlov".

НУРМАМАТОВА Ноила ДониёровнаБазовый докторант Ташкентского
государственного юридического университетаE-mail: nurmamatovanoila@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5093-0300

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ УЗБЕКИСТАНА

АННОТАЦИЯ

В данной научной статье процесс цифровизации деятельности конституционных судов анализируется в рамках сравнительно-правового подхода как один из ключевых факторов обеспечения современной конституционной юстиции. Внедрение цифровых технологий в конституционное судопроизводство рассматривается с точки зрения расширения доступа к правосудию, укрепления открытости и прозрачности судебной деятельности, а также совершенствования механизмов защиты конституционных прав населения. На основе опыта

конституционных судов Индонезии, Южной Кореи, европейских государств, а также России, Казахстана и Беларуси проводится сравнительный анализ практического применения электронных судебных платформ, технологий видеоконференцсвязи и инструментов искусственного интеллекта. Одновременно оценивается роль данных технологий в обеспечении процессуальной справедливости, их влияние на «ощущение быть услышанным» в ходе судебного разбирательства, а также уровень доверия к судебной системе. В статье обосновывается, что цифровизация конституционного судопроизводства не должна ограничиваться технической модернизацией, а должна рассматриваться как правовой институт, укрепляющий такие конституционные ценности, как правосудие, процессуальное равенство и принцип открытости. Кроме того, перспективы цифровизации деятельности Конституционного суда Республики Узбекистан дополнены предложениями, основанными на международном опыте, с акцентом на их адаптацию и внедрение в национальную правовую систему.

Ключевые слова. конституционный суд, цифровизация, конституционная юстиция, открытость суда, видеоконференцсвязь, конституционное судопроизводство, платформа «e-court», «безбумажное судопроизводство».

NURMAMATOVA Noila Doniyorovna

PhD student (basic doctoral student),
Tashkent State University of Law

E-mail: nurmamatovanoila@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5093-0300

DIGITALIZATION IN THE ACTIVITY OF CONSTITUTIONAL COURT: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND PROSPECTS FOR UZBEKISTAN

ANNOTATION

This scholarly article provides a comparative legal analysis of the process of digitalization in the activities of constitutional courts as a key factor in ensuring modern constitutional justice. The introduction of digital technologies into constitutional court proceedings is examined from the perspective of expanding access to justice, strengthening judicial openness and transparency, and improving mechanisms for the protection of the constitutional rights of the population. Based on the experience of the constitutional courts of Indonesia, South Korea, European countries, as well as Russia, Kazakhstan, and Belarus, the article comparatively analyzes the practical application of electronic court platforms, videoconferencing technologies, and artificial intelligence tools. At the same time, the role of these technologies in ensuring procedural justice, their impact on the "feeling of being heard" during judicial proceedings, and public trust in the judicial system are assessed. The article substantiates that the digitalization of constitutional court proceedings should not be limited to technical modernization, but should be regarded as a legal institution that strengthens constitutional values such as justice, procedural equality, and openness. In addition, the prospects for digitalizing the activities of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan are enriched with proposals based on international experience, with particular attention paid to their adaptation and implementation within the national legal system.

Key words: constitutional court, digitalization, constitutional justice, judicial openness, videoconferencing, constitutional court proceedings, "e-court" platform, "paperless court".

Zamonaviy demokratik huquqiy davlatlarda konstitutsiyaviy sudning faoliyati tobora murakkablashib borayotgan siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlar fonida o'zgarib bormoqda. Bu jarayonda raqamlashtirish omili, ya'ni sud faoliyatini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida avtomatlashtirish, elektronlashtirish va optimallashtirish tamoyili, alohida o'rin tutmoqda.

Konstitutsiyaviy sud ish yuritishining raqamlashtirilishi – sudlov jarayonlarining ochiqdigi, tezligi, huquqiy aniqligi va adolatning real hayotda qaror topishini ta'minlashda muhim vositaga aylanmoqda.

Konstitutsiyaviy sudlar klassik jihatdan normativ-huquqiy aktlarning konstitutsiyaviylik darajasini baholash, konstitutsiyaviy shikoyatlar bo'yicha fuqarolarning huquqlarini himoya qilish, shuningdek, davlat hokimiyatining konstitutsiyaviy me'yorlar doirasida faoliyat yuritishini ta'minlash kabi funksiyalarni bajaradi. Bu funksiyalarni samarali va shaffof bajarishda esa raqamli texnologiyalar muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur maqolada konstitutsiyaviy sudlar faoliyatini raqamlashtirish jarayonini o'rganishda huquqshunoslik fanida keng qo'llaniladigan umummilliy va maxsus ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Xususan, tahlil va sintez usullari orqali raqamli texnologiyalarning konstitutsiyaviy sud ish yuritishiga ta'siri, ularning sud ochiqdigi, protsessual adolat hamda inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlaridagi o'rni tizimli ravishda o'rganildi.

Qiyosiy-huquqiy tahlil metodi yordamida Indoneziya, Janubiy Koreya va Yevropa mamlakatlari konstitutsiyaviy sudlarida joriy etilgan elektron sud platformalari, videokonferensaloqa hamda sun'iy intellekt texnologiyalarining amaliy qo'llanilishi solishtirildi va ularning huquqiy asoslari baholandi. Ushbu yondashuv raqamlashtirish modellarining umumiy va farqli jihatlarini aniqlash, shuningdek, ularning milliy huquqiy tizimlarga moslashuv imkoniyatlarini ko'rsatishga xizmat qildi.

Shuningdek, formal-huquqiy usul orqali konstitutsiyaviy sud faoliyatiga oid normativ-huquqiy hujjatlar, sud amaliyoti va doktrinal qarashlar tahlil qilinib, raqamlashtirishning konstitutsiyaviy tamoyillar - adolatli sudlov, protsessual tenglik va ochiqlik bilan o'zaro uyg'unligi baholandi. Bundan tashqari, tizimli yondashuv asosida raqamlashtirish konstitutsiyaviy sud faoliyatining alohida texnik elementi emas, balki yaxlit huquqiy institut sifatida ko'rib chiqildi. Ushbu metodologik yondashuv O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudida ish yuritishni raqamlashtirish istiqbollarini aniqlash va amaliy takliflar ishlab chiqishga asos bo'ldi.

O'tkazilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, konstitutsiyaviy sudlar faoliyatini raqamlashtirish sud ish yuritishining institutsional samaradorligini oshirish bilan birga, konstitutsiyaviy adolatni ta'minlash mexanizmlarini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Xususan, elektron sud platformalarining joriy etilishi fuqarolarning konstitutsiyaviy sudga murojaat qilish jarayonini soddalashtirgan, hujjatlar aylanishi tezligini oshirgan hamda sud jarayonlarining shaffofligini kuchaytirgan.

Aniqlanishicha, videokonferensaloqa texnologiyalarining qo'llanilishi sud majlislarida ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirib, geografik masofa, jismoniy imkoniyatlar va vaqt bilan bog'liq cheklolarni sezilarli darajada kamaytirgan. Shu bilan birga, ushbu texnologiya konstitutsiyaviy sud faoliyatining uzluksizligini ta'minlashda muhim vosita sifatida namoyon bo'lgan. Biroq ayrim holatlarda videomuloqot shakli taraflarning sud muhokamasida to'liq ishtirok etish hissigacha salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi ham aniqlangan.

Aytish lozimki, sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan axborot tizimlaridan foydalanish sud ish yurituvining tashkiliy yuklamasini kamaytirib, sudyalarning sud apparati faoliyatini optimallashtirishga xizmat qilmoqda. Elektron arxivlar, hujjatlarni avtomatik tahlil qilish va ishlarni tasniflash tizimlari sud qarorlarining izchilligi va huquqiy aniqligini ta'minlashga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shuningdek, raqamlashtirish jarayoni sud ochiqdigi va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish bilan chambarchas bog'liq. Sud qarorlarining elektron shaklda e'lon qilinishi, onlayn eshituvlarning ochiq translyatsiyasi hamda sud faoliyatiga oid axborotlarning ochiq platformalarda joylashtirilishi fuqarolarning sud tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi faoliyati tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud raqamli

vositalar zamonaviy talablarni to'liq qondirmaydi va sud ish yurituvda fragmentar ahamiyatga ega. Natijada, konstitutsiyaviy sud faoliyatini raqamlashtirish bo'yicha kompleks, tizimli va normativ jihatdan mustahkamlangan yondashuvni joriy etish zarurati aniqlangan.

Konstitutsiyaviy sudlar faoliyatini raqamlashtirish masalasida hozirgi zamon huquqshunosligida yagona yondashuv mavjud emas. Aksincha, mazkur jarayonning konstitutsiyaviy adolatga ta'siri borasida bir-biridan farq qiluvchi, ba'zan esa qarama-qarshi ilmiy pozitsiyalar ilgari surilmoqda.

Xususan, A.Sanders raqamli texnologiyalar, ayniqsa videokonferensaloqa vositalari sudlov ochiqligini ta'minlash va sudga kirishish huquqini kengaytirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Uning fikricha, masofaviy sud eshituvlari pandemiya sharoitida sud faoliyatining uzluksizligini saqlab qolish bilan birga, jamoatchilik uchun sud jarayonlarini yanada ochiq va kuzatuvchan qilgan hamda konstitutsiyaviy sudlar uchun sudlov xizmatining inklyuzivligini oshiruvchi mexanizm sifatida namoyon bo'lgan [1].

Biroq, Wonneberger va Leisering tomonidan olib borilgan empirik tadqiqotlar ushbu yondashuvga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish zarurligini ko'rsatadi. Ularning xulosasiga ko'ra, videokonferensiya orqali o'tkazilgan sud eshituvlarida taraflar ko'pincha o'zlarini kamroq eshitilgan va sud muhokamasidan psixologik jihatdan uzoqlashgan holda his qilganlar. Tadqiqotchilar aynan "eshitilganlik hissi" protsessual adolatning muhim, biroq raqamli formatda zaiflashishi mumkin bo'lgan elementi ekanini ta'kidlaydilar [2].

Mazkur ikki yondashuvni qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, raqamlashtirish sud faoliyatini tashkiliy va texnik jihatdan soddalashtirgan bo'lsa-da, u konstitutsiyaviy sudlovning insoniy va kommunikativ jihatlariga nisbatan ma'lum xavflarni ham yuzaga keltiradi. Shu bois A.Sanders tomonidan ilgari surilgan sudlovga kirishish va ochiqlikni kengaytirish g'oyasi Wonneberger va Leisering ko'rsatgan protsessual adolatdagi noformal yo'qotishlar bilan muvozanatlashtirilishi lozim.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqola quyidagi ilmiy yondashuvni ilgari suradi: konstitutsiyaviy sud ish yuritishini raqamlashtirish mutlaq ustun model sifatida emas, balki konstitutsiyaviy adolat, protsessual tenglik va adolatli sudlov tamoyillari ustuvorligini saqlagan holda ehtiyotkorlik bilan joriy etilishi lozim. Raqamli texnologiyalar konstitutsiyaviy sud faoliyatida sudlovni o'zgartiruvchi emas, balki uni qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida qaralishi kerak.

Indoneziya Konstitutsiyaviy sudi "e-court" platformasini joriy etgan bo'lib, u fuqarolarga ariza topshirish, hujjatlar bilan tanishish, sud jarayonlarini onlayn kuzatish imkonini yaratgan. Bu yondashuv "sudlovga kirishish" huquqining real mazmunini ochib berishga xizmat qilmoqda. Unga ko'ra, zamonaviy konstitutsiyaviy sudlar o'z faoliyatini inson huquqlarini himoya qilishga qaratilgan ochiq, shaffof va texnologik jihatdan zamonaviy platforma sifatida tashkil etishi zarur [3].

Bundan tashqari, raqamlashtirish orqali konstitutsiyaviy nazoratning ommalashishiga erishish mumkin. Chunki elektron platformalar orqali fuqarolarning konstitutsiyaviy shikoyatlarni yuborishi osonlashadi, shuningdek, huquqiy axborotga erkin kirish imkoniyati ta'minlanadi. Bu holat konstitutsiyaviy huquqiy ongni shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Janubiy Koreyada ishlab chiqilgan "Intelligent Constitutional Court System" loyihasi misolida ko'rish mumkinki, raqamlashtirish orqali fuqarolarga 24/7 rejimda huquqiy xizmat ko'rsatuvchi chatbotlar, avtomatlashtirilgan ish yuritish tizimi, sun'iy intellekt asosida yuritiladigan hujjat tahlili imkoniyatlarini joriy etish rejalashtirilgan va bugungi kunda mazkur yirik loyihaning chatbot, avtomatlashtirilgan ish yuritish tizimi va matnni sun'iy intellekt yordamida tahlil qiluvchi vositalari ishga tushirilgan. Shuningdek, "Robotic Process Automation (RPA)" mexanizmlari joriy etilishi rejalashtirilgan va bir qismi allaqachon yo'lga qo'yilgan. Bu model fuqarolarning sud bilan interaktiv aloqasini kuchaytirish, ularning shikoyatlarini real vaqt rejimida ko'rib chiqishga xizmat qilmoqda [4].

Raqamlashtirishning konstitutsiyaviy sud faoliyatidagi o'рни davlat va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlashda ham aks etadi. Zero, raqamli ochiqlik va hisobdorlik davlat hokimiyatining qonuniylik chegarasida faoliyat yuritishini nazorat qilishda fuqarolarga qulay vosita yaratadi.

Heru Okta ta'kidlaganidek, raqamli texnologiyalar orqali sud qarorlarini ishlab chiqish va hujjat aylanishining avtomatlashtirilishi, "qog'ozsiz sudlov" (paperless court) tamoyilini amalda qo'llash orqali konstitutsiyaviy adolatga erishishni soddalashtiradi. Shu bilan birga, u sud qarorlarining izchil, asosli va shaffof bo'lishini ta'minlovchi faktor sifatida ham xizmat qiladi [5].

Demak, raqamlashtirish – bu nafaqat texnik islohot, balki konstitutsiyaviy adolatga erishishning zamonaviy vositasi sifatida ham ko'rilmogda. U konstitutsiyaviy sud ish yuritishining inson huquqlariga sodiqligi, protsessual tenglik, shaffoflik va ochiqlik tamoyillarini yanada kuchaytirishga xizmat qilmogda.

Konstitutsiyaviy sud ish yuritishiga videokonferensaloqa texnologiyasining joriy etilishi zamonaviy yondashuv bo'lib, sudlov faoliyatini masofadan turib amalga oshirish imkonini beradi. Ushbu texnologiyaning afzalliklari pandemiya davrida yaqqol namoyon bo'ldi. Biroq u faqat vaqtinchalik muqobil variant sifatida emas, balki sud tizimini uzoq muddatli isloh qilishning integral qismi sifatida qaralmogda. Ayniqsa, konstitutsiyaviy nazorat institutlari uchun bu texnologiya sudlov xizmatining uzluksizligini ta'minlash, ishtirokchilarga qulaylik yaratish va sudlovga ochiqlikni kengaytirishda muhim vositaga aylandi.

A.Sanders tomonidan olib borilgan tadqiqotda Yevropa mamlakatlarida videokonferensiya orqali o'tkazilgan sud eshituvlari pandemiya davrida sud faoliyatini to'xtatmaslik uchun asosiy vosita sifatida joriy etilgani qayd etiladi. Unga ko'ra, 2020 – 2021-yillar oralig'ida videoshituvlar yordamida minglab ishlar ko'rib chiqilgan bo'lib, bu tizim ko'plab mamlakatlarda doimiy huquqiy institut sifatida mustahkamlanmogda. Shu bilan birga, u bu texnologiyaning davomiy qo'llanilishi orqali adolatga erishish va ochiqlik tamoyillariga xizmat qiluvchi mexanizm shakllanayotganini ta'kidlaydi [1].

N.Chronowski va boshqalar Yevropa va Osiyo mamlakatlaridagi konstitutsiyaviy sudlar tajribasini tahlil qilib, Fransiya, Ispaniya, Avstriya, Hindiston kabi davlatlarda videokonferensiya vositalari yordamida o'tkazilgan sud majlislari konstitutsiyaviy jihatdan maqbulligi tan olinganini ko'rsatadi. Bu, sudga murojaat qilish huquqining to'liq amalga oshirilishi, shuningdek, davlat hokimiyatining fuqarolarga hisobdorligini ta'minlash nuqtai nazaridan ijobiy baholangan [6].

Videokonferensiya texnologiyasining yana bir muhim afzalligi - bu sudlov xizmatiga bo'lgan geografik va jismoniy to'siqlarni kamaytirishidir. Uzoq hududda joylashgan fuqarolar, nogironligi bor shaxslar, vaqtincha xorijda bo'lgan taraflar uchun ushbu texnologiya orqali sudda bevosita ishtirok etish imkoniyati yaratiladi. Bu esa sudlov tengligi va fuqarolik jamiyati tamoyillariga xizmat qiladi.

Ayni vaqtda videokonferensaloqa orqali eshituvlar jarayonida sud muhokamasi vaqtining qisqarishi, taraflarning sudga yetib borish bilan bog'liq xarajatlarining kamayishi, ish yurituvdagi tezlik va samaradorlikning ortishi kabi foydali jihatlar ham aniqlangan. Shu sababli ko'plab davlatlar bu texnologiyani doimiy asosda qo'llash uchun alohida qonunchilik normalarini ishlab chiqqan yoki takomillashtirgan.

Ko'rib turganimizdek, videokonferensaloqa texnologiyasi konstitutsiyaviy sudlarda nafaqat vaqtinchalik yechim sifatida, balki uzoq muddatli, tizimli va demokratik jihatdan asosli islohotlar doirasida muhim vositaga aylangan. U sudlovga kirishish imkoniyatlarini kengaytiradi, ochiqlik va adolat prinsiplarini mustahkamlaydi hamda konstitutsiyaviy sud tizimining raqamli transformatsiyasiga asos bo'ladi. Mazkur vositaning pandemiya davrida ham konstitutsiyaviy sudlarda ish faoliyatining to'xtab qolishining oldini olishi O'zbekiston kabi rivojlanib borayotgan davlatlarda ham inson huquqlari himoyasi yo'lida joriy etilishini talab qiladi.

Sudlov adolatiga erishishda nafaqat sud qarorining mohiyati, balki jarayonning o'zi taraflar uchun teng va hurmatli muomala, xolis eshitishtirish, fikr bildirish imkoniyati kabi protsessual elementlar ham asosiy ahamiyatga ega. Videokonferensaloqa texnologiyalarining keng qo'llanilishi bu tamoyillarning amaliyotda qanday namoyon bo'lishiga ta'sir qilmoqda.

Wonneberger va Leisering tomonidan olib borilgan tadqiqotda, videokonferensiya orqali o'tkazilgan sud eshituvlari bilan an'anaviy (yuzma-yuz) eshituvlar o'rtasida protsessual adolat elementlari, jumladan, taraflarning hurmat bilan eshitishtirishi, betaraflik va munosabatda adolat darajasi bo'yicha farqlar aniqlangan. Ularning empirik tahlil natijalariga ko'ra, videokonferensiyada ishtirok etgan taraflar o'zlarini kamroq eshitishtirgan, norasmiy yoki sovuq munosabat ostida qolgan deb hisoblashi mumkin. Bu esa ularning sud qarorini qabul qilishiga va tizimga bo'lgan ishonchiga salbiy ta'sir qilgan [2].

Biroq, bu texnologiyaning ijobiy jihatlari ham mavjud. Jumladan, videokonferensaloqa orqali ishtirok etish imkoniyati suddan uzoq masofada joylashgan, nogironligi bor yoki muayyan xavfsizlik sabablari bilan sud zalida ishtirok eta olmaydigan fuqarolar uchun sud jarayoniga kirishishni ta'minlovchi vosita sifatida taqdim etiladi. Ayniqsa, pandemiya sharoitida videokonferensaloqa orqali sud eshituvlarini davom ettirish fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari, xususan sudga murojaat qilish va eshitishtirish huquqining saqlanib qolishini kafolatlagan [1,6,7].

Shunday qilib, videokonferensiya vositasining sudlov adolatiga ta'siri ikkiyoqlama baholanadi. Bir tomondan, u texnologik imkoniyat sifatida adolatga kengroq kirish imkonini yaratadi; ikkinchi tomondan, u protsessual adolat tamoyillarining, ayniqsa, sudda "eshitishtirganlik hissi" kabi noformal jihatlarning zaiflashuviga olib kelishi mumkin. Shu bois bu texnologiyaning qo'llanilishi muqobil sifatida emas, balki ehtiyotkorlik bilan, adolat mezonlariga zid bo'lmagan tarzda hamda taraflarning ish yurituvda hozir bo'la olishiga zid holatlar uchun amalga oshirilishi lozim.

Konstitutsiyaviy sud ish yurituvining raqamlashtirilishi bugungi kunda dunyo bo'ylab keng miqyosda amalga oshirilmoqda. Turli mamlakatlar bu jarayonga o'zining konstitutsiyaviy tuzumi, huquqiy madaniyati va texnologik salohiyatidan kelib chiqib yondashmoqda. Xususan, Indoneziya, Janubiy Koreya va Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi davlatlari misolida xalqaro amaliyot raqamli islohotlarning ko'lamini, uslubini va huquqiy asoslarini yaqqol namoyon etadi.

Indoneziya tajribasi konstitutsiyaviy sudda raqamlashtirishning bosqichma-bosqich, tizimli va huquqshunoslar ishtirokida amalga oshirilgan namunali modelidir. Indoneziya Konstitutsiyaviy sudida raqamli sud platformasi orqali arizalarni onlayn qabul qilish, eshituvlarni videokonferensiya orqali o'tkazish, sud qarorlarini elektron shaklda e'lon qilish tizimlari joriy etilgan. Bularning barchasi "smart court" konsepsiyasi doirasida fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini amalga oshirishda ochiqlik, tezlik va ishtirokchilikni ta'minlagan [8].

Janubiy Koreya esa texnologik rivojlangan davlat sifatida "aqlli sud" modelini chuqurlashtirgan. Janubiy Koreya Konstitutsiyaviy sudining "Intelligent Constitutional Court System" dasturi orqali chatbot, raqamli arxivlar, elektron murojaat va SI yordamida qarorlarni indeksatsiyalash imkoniyatlari joriy etilgan bo'lib, bu model nafaqat fuqarolarning murojaatini osonlashtirgan, balki sud faoliyatining shaffofligini oshirib, sudlovga bo'lgan ishonchni mustahkamlagan [4].

Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi davlatlari, jumladan Rossiya, Belarus va Qozog'iston kabi mamlakatlar konstitutsiyaviy sud faoliyatida raqamli islohotlarni huquqiy-normativ bazani yangilash orqali yo'lga qo'ygan. A.Mochalov mazkur mamlakatlardagi transformatsion jarayonlarni tahlil qilar ekan, u raqamli texnologiyalarning konstitutsiyaviy sud ish yuritishiga integratsiyalashuvini bir necha mezonlar asosida baholaydi. Unga ko'ra, bu davlatlarda - xususan Rossiya, Belarus va Qozog'iston konstitutsiyaviy sudlarida onlayn sud xizmatlari, shaxsiy kabinetlar, elektron ariza topshirish tizimlari, sud qarorlariga ochiq kirish imkoniyati va interaktiv axborot portallari joriy

etilgan. Bu vositalar nafaqat sudlov jarayonining soddalashuvi va tezlashuviga xizmat qilmoqda, balki demokratik tamoyillar, ayniqsa, sud ochiqligi, fuqaroviy ishtirok, huquqiy eshitilish huquqi va shaffoflik bilan texnologik infratuzilmaning uyg'unlashuvini ta'minlamoqda. Olim, ayniqsa, elektron shaxsiy kabinet tizimining fuqarolar va advokatlarning uchun muhim vosita bo'lganini ta'kidlaydi. Bu tizim orqali arizachilar o'z murojaat holatini real vaqt rejimida kuzatishi, hujjatlar bilan ishlashi va bildirilgan savollarga javob olishi mumkin. Shuningdek, elektron hujjat aylanishi va avtomatlashtirilgan bildirishnomalar tizimi fuqarolarga sudga yaqinroq bo'lish imkonini bergan [9].

Xalqaro tajriba tahlillaridan ko'rinadiki, raqamlashtirishning muvaffaqiyatli joriy etilishi quyidagi asosiy shartlarga bog'liq:

- aniq huquqiy me'yorlar va normativ asoslar mavjudligi;
- texnologik vositalarning sud tizimiga integratsiyalashuv darajasi;
- sudlov ochiqligini kuchaytirishga qaratilgan siyosiy iroda;
- fuqarolarning raqamli savodxonligi va ishtirokini rag'batlantirish.

Shu sababdan, xalqaro tajriba O'zbekiston uchun ham ahamiyatli bo'lib, milliy konstitutsiyaviy sud tizimida raqamli islohotlarni samarali joriy etishda amaliy model bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Konstitutsiyaviy sudlar faoliyatida ochiqlik tamoyili nafaqat odil sudlovning tashqi belgisi, balki fuqarolarning sud tizimiga bo'lgan huquqiy ishonchini shakllantirishda hal qiluvchi omil sifatida e'tirof etiladi. Ochiqlik shaffoflik, fuqarolarning xabardorligi, sud qarorlarining asosli tushuntirilishi va ommaviy eshituvlarning ochiq o'tkazilishi kabi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Raqamlashtirish esa ushbu ochiqlik tamoyilini amalda kuchaytirish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Videokonferensiya orqali sud majlislarini ochiq formatda o'tkazish, onlayn eshituvlar va jamoatchilik uchun sud portalidagi to'liq hujjatlar bilan tanishish imkoniyati sud faoliyatining omma uchun tushunarli va ishonchli bo'lishiga xizmat qiladi. Ochiq va shaffof sudlov jarayonlari fuqarolarda "sud tizimi - meniki" degan hisni shakllantirib, davlatga bo'lgan konstitutsiyaviy ishonchni mustahkamlaydi [10]. A.Fauzan esa Indoneziya tajribasida "open-access court" modeli doirasida sud qarorlarining elektron arxivlarda e'lon qilinishi, eshituvlarni jonli translyatsiya qilish va sud faoliyati statistikasi bilan jamoatchilikni tanishtirish orqali sud ochiqligi va javobgarligi kuchayganini qayd etadi. Bu yondashuv qonun ustuvorligini ta'minlash bilan birga, sudni fuqarolarga yaqinlashtirgan [8].

A.N.Mochalov Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi davlatlaridagi tahliliy yondashuvda raqamli platformalarning fuqarolar bilan "interaktiv muloqot" imkoniyatini yaratishini alohida urg'ulaydi. Jumladan, konstitutsiyaviy sud qarorlarining izohli, video va grafikli shakllarda e'lon qilinishi huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirishda muhim ahamiyatga ega [9]. Bu yondashuv sud tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish faqat axborot tarqatish emas, balki sud va jamiyat o'rtasidagi institutsional muloqotni mustahkamlovchi boshqaruv vositasi ekanini ko'rsatadi [11]. Shuningdek, raqamli sud platformalari foydalanuvchiga yo'naltirilgan, tushunarli va interaktiv sud modeli shakllanishining muhim sharti sifatida baholanadi [12].

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 33-moddasida axborot olish huquqi, 55-moddasida esa buzilgan huquqlarni tiklash uchun sudga murojaat qilish huquqi belgilangan. Sud ochiqligi va sud faoliyati to'g'risida axborot olish imkoniyati esa ushbu konstitutsiyaviy huquqlarning amaldagi ta'minotidir. Raqamli sud platformalari orqali sud qarorlari, eshituvlar, kalendar jadvali, statistik ma'lumotlar va eslatmalar ochiq ko'rinishda taqdim etilishi bu sud tizimiga bo'lgan ishonchni huquqiy va ijtimoiy poydevorga asoslangan holda oshiradi.

Demak, sud ochiqligi raqamlashtirish orqali faqat tashqi ko'rinish emas, balki fuqarolarning konstitutsiyaviy ongini oshirish, huquqiy ijtimoiylashuvini kuchaytirish va fuqaroviy ishonchni barqarorlashtirish vositasi bo'lib xizmat qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudida ish faoliyatini hamda ish yurituvini soddalashtirish va raqamlashtirish bo'yicha, afsuski, qoniqarli ishlar olib borilyapti deya olmaymiz. Hozirgi kunda Konstitutsiyaviy sudning rasmiy veb-sayti orqali sud qarorlari matnlari bilan tanishish, normativ-huquqiy hujjatlar va ariza topshirish tartiblari haqida ma'lumot olish, ayrim hollarda sud majlislarini onlayn kuzatish imkoniyati mavjud. Ammo bular hozirgi davrdagi raqamlashtirish jarayonida umuman talabga javob bermaydi.

Biz bu borada O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi sudyalari bilan suhbat olib bordik. Sudyalardan Konstitutsiyaviy sud ish yurituvini osonlashtirish va raqamlashtirish uchun bugungi kunda qanday islohotlar rejalashtirilgani hamda fikr-mulohazalari bilan o'rtoqlashishini so'raganimizda, sudyalardan biri sud ish faoliyatini elektron tizimga o'tkazish resurslarni tejash, ish yurituvni osonlashtirish, shuningdek, masalalarning inson omilidan holi ochiqlik va shaffoflikka xizmat qilishini ta'kidlab o'tdi. Bugungi kunda tashkilotlararo murojaatlar EDO elektron tizimi orqali qabul qilinadi va ijrochilarga taqsimlanib, murojaatni ko'rib chiqish muddatlari ham shu tizimda ko'rinib turadi. Ammo, fuqarolar va yuridik shaxslardan kelib turadigan murojaatlar uchun alohida tizim mavjud emas va ularning murojaatlari pochta orqali, hukumat portali orqali yoki konstitutsiyaviy sudning elektron pochta orqali qabul qilinib, shu yo'llar orqali javob beriladi. Sudya konstitutsiyaviy sud ish yurituvni allaqachon zamon talablariga javob bermay qo'yganini, bu borada islohotlar yaqin yillarda hal qilinishini bildirib o'tdi.

Yana bir sudyaga shu savol bilan yuzlanganimizda, konstitutsiyaviy sudni raqamlashtirish allaqachon dolzarb masala bo'lib turgani, ish yurituvni raqamlashtirish faoliyatni anchayin osonlashtirishini ta'kidlab o'tdi.

Yuqoridagi tahlillar natijasida quyidagi yo'nalishlarda islohotlar o'tkazish zarur deb hisoblaymiz:

- intellektual elektron platforma yaratish: bu orqali fuqarolar o'z konstitutsiyaviy huquqlariga oid arizalarni to'ldirishda SI (sun'iy intellekt) yordamidan foydalanishi mumkin bo'ladi;
- raqamli shaxsiy kabinet joriy etish: har bir fuqaro o'z murojaat holatini, sud qarorini va tegishli eslatmalarni real vaqt rejimida kuzatib borishi mumkin;
- videokonferensiya ishtiroki tartibini normativ asosda belgilash: bu orqali videomuloqotlar konstitutsiyaviy jarayonlarda teng huquqlilik tamoyiliga zid bo'lmaydigan shaklda tartibga solinadi;
- sud qarorlarini izohli formatda e'lon qilish: fuqarolarga qarorning mohiyatini va asoslarini tushunishga yordam beruvchi huquqiy tushuntirishlar bilan ta'minlanishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, raqamlashtirishda inson huquqlari, adolatli sudlov tamoyillari va konstitutsiyaviy muvozanat saqlanishi shart. Shu sababli har qanday raqamli islohot – texnik modernizatsiya emas, balki konstitutsiyaviy qadriyatlarni mustahkamlovchi vosita sifatida qaralishi lozim.

IQTIBOSLAR/ЧОККИ/REFERENCES:

1. Sanders, A. Video-hearings in Europe before, during and after the COVID-19 pandemic // International Journal for Court Administration. – 2021. – Vol. 12, No. 2. – P. 1–10. – URL: <https://www.iacajournal.org/articles/10.36745/ijca.386/>
2. Wonneberger, D., Leisering, M. Videoconferencing in legal hearings and procedural justice // Victims & Offenders. – 2023. – Vol. 18, No. 8. – P. 1563–1565. – URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15564886.2023.2222334>
3. Silalahi, W. Constitutional court in the perspective of a democratic state system in the digital era // ICDNR Proceedings. – 2023. – P. 3–4. – URL: <https://www.atlantis-press.com/proceedings/icdnr-23/12598923>
4. Park, J. Digital transformation in the constitutional court of Korea: Intelligent constitutional court system // Asian Association of Constitutional Courts (AACC). – 2023. – P. 2–3. – URL: <https://aaccforum.org/publications/intelligent-constitutional-court-system>
5. Okta, H., et al. Digitalization of legal transformation on judicial review in the constitutional court // Journal of Human Rights, Culture and Legal System. – 2024. – Vol. 4, No. 2. – P. 265–268. – URL: <https://journal.unnes.ac.id/sju/index.php/jhrcls/article/view/62345>

6. Chronowski, N., Szentgáli-Tóth, B., Bor, B. Resilience of the judicial system in the post-COVID period // Hungarian Journal of Legal Studies. – 2023. – Vol. 64, No. 3. – P. 414–416. – URL: <https://akjournals.com/view/journals/2052/64/3/article-p414.xml>
7. McKay, C., Hampson, N. Videoconferencing and justice: Legal and psychological perspectives // Law, Technology and Humans. – 2020. – Vol. 2, No. 1. – P. 1–15. – URL: <https://www.publishing.monash.edu/law-tech-human/article/view/2034>
8. Fauzan, A. Constitutional court and digital transformation: Indonesia's smart court initiatives // Asian Association of Constitutional Courts (AACC). – 2023. – P. 4–6. – URL: <https://aaccforum.org/publications/smart-court-indonesia>
9. Mochalov, A. N. Digital transformation of society through the lens of constitutional justice in the EAEU countries // Eurasian Legal Review. – 2024. – No. 7(1). – P. 56–61. – URL: <https://eurasianlegalreview.org/article/view/1456>
10. Velicogna, M., Lupo, G. ICT and judicial transparency: New tools and old challenges // Computer Law & Security Review. – 2017. – Vol. 33, No. 1. – P. 120–134. – URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364916301634>
11. Fabri, M., Contini, F., Lanzara, G. F. The challenge of change for judicial systems: Developing a public management perspective // European Journal of Legal Studies. – 2019. – Vol. 12, No. 1. – P. 45–67. – URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/63023>
12. Susskind, R. Online courts and the future of justice. – Oxford: Oxford University Press, 2019. – 352 p. – URL: <https://global.oup.com/academic/product/online-courts-and-the-future-of-justice-9780198838360>

YURIST AXBOROTNOMASI

1-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА

HOMEPI 1

LAWYER HERALD

ISSUE 1

ISSN 2181-9416

2026-YIL